

**2021-ЖЫЛДЫН 11-АПРЕЛИНЕ БЕЛГИЛЕНГЕН КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ КЕҢЕШТЕРИНИН
ДЕПУТАТТАРЫН ШАЙЛООГО ДАЯРДЫК КӨРҮҮГӨ УЗАК
МӨӨНӨТТҮҮ БАЙКОО ЖҮРГҮЗҮҮНҮН
ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ БОЮНЧА АЛДЫН АЛА ОТЧЕТ
БАЙКОО ЖҮРГҮЗҮҮ МЕЗГИЛИ 2021-ЖЫЛДЫН
15-МАРТЫНАН 4-АПРЕЛИНЕ ЧЕЙИН**

“ЖАЛПЫ ИШ” КОМДУК ФОНДУ

АПРЕЛЬ, 2021

МАЗМУНУ

АББРЕВИАТУРАЛАР ЖАНА КЫСКАРТУУЛАР	3
1. РЕЗЮМЕ (КЫСКАЧА МАЗМУНУ)	4
2. КИРИШ СӨЗ	6
3. ШАЙЛОО ЖӨНҮНДӨ	8
4. КООМДУК – САЯСИЙ КЫРДААЛ	9
5. МЫЙЗАМ БАЗАСЫНЫН СЕРЕБИ	11
6. ШАЙЛОО КОМИССИЯЛАРЫНЫН ИШМЕРДИГИ	17
7. ШАЙЛООЧУЛАРДЫ КАТТОО	20
8. ШАЙЛОО АЛДЫНДАГЫ КАМПАНИЯ	23
9. БУЗУУЛАР ЖАНА ДАТТАНУУЛАР	26
10. СУНУШТАР	29

АББРЕВИАТУРАЛАР ЖАНА КЫСКАРТУУЛАР

БШК	Бишкек шаардык кеңеш
ИДӨ	Ички дүң өнүм
УМБ	Узак мөөнөттүү байкоочу
КР ЖК	Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши
ЫЧКТ	Ыкчам чара көрүүнүн координациялык тобу
КР	Кыргыз Республикасы
КР ИИМ	Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги
КТРК	Коомдук телерадиоберүү корпорациясы
ЖИН	Жеке идентификациялык номер
СП	Саясий партия
КР Президенти	Кыргыз Республикасынын Президенти
ЖМК	Жалпыга маалымдоо каражаттары
АШК	Аймактык шайлоо комиссиясы
БШК	Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы
УШК	Участкалык шайлоо комиссиясы
Фонд	"Жалпы иш" коомдук фонду

1. РЕЗЮМЕ (КЫСКАЧА МАЗМУНУ)

"Жалпы иш" коомдук фонду 2021-жылдын 11-апрелине дайындалган Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештерине депутаттарды шайлоого даярдык көрүү боюнча узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүүнүн натыйжалары жөнүндө алдын-ала отчетун даярдады.

Алдын-ала отчетто шайлоо дайындалган учурдан тартып 2021-жылдын 15-мартынан 4-апрелге чейинки мезгил камтылган. Анда саясий партияларды каттоо жол-жоболору, бардык деңгээлдеги шайлоо комиссияларын ишмердүүлүгү, шайлоочулардын тизмелерин түзүүнүн жана жаңыртуунун жол-жоболору, маалымат берүү жана шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүү, ошондой эле шайлоо мыйзамдарынын бузулушун аныктоодо байкоо жүргүзүүнүн натыйжалары камтылган.

Жергиликтүү кеңештерге шайлоо 11-апрель күнү өтөт. Ага кошуп Жаңы Конституциянын долбоорун кабыл алуу боюнча референдум дайындалган. Мындай чечим коомчулукта кызуу талашты жаратты. Белгилей кетчү нерсе, мындай көрүнүш үчүнчү ирээт кайталанып атат — буга чейин референдум үч жолу шайлоо менен биргеликте өткөзүлгөн. Депутаттар мунун бирден-бир себебин каражаттарды сарптоо менен максатында өткөзүлүп атканын айтып келишет. Бирок, референдумду мындай тез убакытта дайындоо менен ага тийиштүү көңүл бурулбай жана жаңы Конституциянын алкагында өзгөртүүлөрдүн маанилүүлүгүн толук түшүнүүгө мүмкүндүк бербей калат. Эки шайлоо процессин бириктирүү менен референдумга катышууну камсыз кылуу максатында өткөзүлүп аткандыгы тууралуу каршы пикирлер дагы айтылып келет.

Азыркы даярдалган отчет жергиликтүү шайлоого даярдык көрүү боюнча байкоо жүргүзүүнүн натыйжасында даярдалган, референдум мөөнөтү кийинчерээк белгиленгендиктен бул отчетко камтылган эмес.

Жергиликтүү шайлоого ат салышуу, мурункулардай болуп (парламенттик добуш берүү жана президенттин мөөнөтүнөн мурда шайлоосундагыдай) пандемия шартында жана экономикалык кризис учурунда өткөзүлүп жатат.

Жергиликтүү кеңештерге депутаттарды шайлоодо атаандаштык курч жүрүүдө. Бул арада жаңы көптөгөн партиялардын пайда болушу жана алардын ат салышууга жигердүү умтулуусу коомчулукта прогрессивдүү көз караш менен жаңы адамдарга талап болуп жатканын байкоо болот.

Маалыматка ылайык, шайлоонун алдындагы өлкөдөгү коомдук-саясий абал салыштырмалуу тынч. Жалгыз гана жергиликтүү аймактарда кооптуу абал эки жерде байкалууда. Биринчиси, Ош шаарында саясий партиялардын курчуп кеткен мамилелеринен улам, ал эми экинчиси, Бишкек шаарында эпидемиологиялык кырдаалдан жана курч ат салышуудан улам байкалууда.

Шайлоону уюштурууда олуттуу көйгөйлөр байкалбаганын белгилесе болот. Өзгөчөлүктө саясий партиялардан талапкерлерди чыгарып салуу жана каттоодон алып салуу, жарандарды мыйзам бузууларга каршы чара көрүү чаралары жөнүндө маалымдоо жаатында. Муну тастыктап кете турчу нерселерден, борбордук АШКнын "Ак Бата" партиясынан Бишкек шаардык кеңешине талапкер Ыргал Кадыралиеваны тизмеден чыгарып салуусу жана шайлоо өнөктүгүн өткөрүү эрежелерин бузгандыгы үчүн партияга жазуу жүзүндө эскертүү берүүсү болуп саналат. Бирок, айрым аймактык шайлоо комиссияларынын даттанууларын жана арыздарын кароо процессине көңүл буруу керек. Мисалы, кээ бир АШКлар келип түшкөн арыздарды жана даттанууларды белгиленген мөөнөттө ар дайым эле карай бербейт.

Негизинен үгүт иштерин жүргүзүү жаатында, үгүт материалдарыны зыян келтирүү, административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу жана добуштарды сатып алуу сыяктуу эреже бузуулар катталып атканын "Жалпы иш" коомдук фонду тарабын анализдөөдө байкалды.

Кыргызстан бүгүнкү күндө, мыйзам чыгаруу базасын жана шайлоо процессинин институттук негиздерин жакшыртууга карабастан, бул жатта дагы деле кээ бир тоскоолдуктар менен туш болуп келатат. Өлкөнүн шайлоо мыйзамдарында ар кандай деңгээлдеги шайлоону жөнгө салган, бири-бирине шайкеш келбеген өзүнчө мыйзам актылары бар. Ушундан улам, жергиликтүү кеңештердин депутаттарын тандоо жана Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоодо бирдей процесстердин ортосунда айырмачылыктар орун алган. Мисалы, пайыздык чекте, үгүт эрежелерин жана байкоо жүргүзүү процессинде айырмаланып турат.

Фонд өткөн шайлоолорду талдоонун негизинде, ошондой эле эл аралык жана коомдук байкоочулардын сунуштарын эске алуу менен өлкөдө шайлоо мыйзамдарын өркүндөтүүгө багытталган иш-чараларды үзгүлтүксүз жүргүзүүнү зарыл деп эсептейт.

Шайлоо алдында ЖМКларга жана социалдык тармактарга жүргүзүлгөн мониторинг көрсөткөндөй, республиканын жалпы маалымат каражаттары жана социалдык тармактар шайлоо жүрүшүн жигердүү чагылдырып жатышат. Көбүнчөсү, мыйзам бузууларга жана паралоого байланыштуу болгон. Тактап кетсек, Фонд ушуга тийиштүү ЖМКлардан 57 басылмаларды кезиктирди.

Жалпысынан, шайлоо алдындагы негизги күрөш республикалык маанидеги шаарларда — Бишкек жана Ошто жүрүп жаткандыгын белгилөөгө болот. Бул шаарлардагы тандоонун жыйынтыгы күзүндө боло турчу парламенттик шайлоого даярдануу жана өткөрүү чөйрөсүн аныктап берээрин эксперттер белгилей кетишти.

Фонд өлкөдө жергиликтүү кеңештерине депутаттарды шайлоонун жыйынтыктары аныкталганга чейин жана расмий жарыяланганга чейин байкоо жүргүзүүнү улантат.

2. КИРИШ СӨЗ

"Жалпы иш" коомдук фонду - бул Кыргыз Республикасында ар кандай деңгээлдеги шайлоолорго байкоо жүргүзүү, жарандык билим берүү долбоорлорун ишке ашыруу жана жарандардын чечимдерди кабыл алуу процессине жигердүү катышуусуна көмөктөшүү максатында түзүлгөн коммерциялык эмес уюм. Фонд эркин жана акыйкат шайлоо өткөрүүнү, ошондой эле Кыргызстанда жарандык коомдун жана демократиянын өнүгүшүн колдойт¹.

Фонддун ишмердүүлүгү диалог аркылуу бийлик органдары жана калк менен натыйжалуу өз ара аракеттешүүнү түзүүгө, маанилүү саясий процесстерге байкоо жүргүзүүгө, чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышууга жана жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында, алардын алга жылышынын ачыктыгын камсыз кылууга, өлкөнүн туруктуу демократиялык өнүгүүсү боюнча биргелешкен иш-аракеттерге багытталган.

Шайлоого байкоо жүргүзүүнүн максаты - жарандарга жана шайлоого кызыкдар болгон тараптарга эл аралык стандарттарга жана улуттук мыйзамдарга шайкештигин, анын ичинде мүмкүн болгон мыйзам бузуулар, шайлоочулардын активдүүлүгү жана шайлоонун натыйжалары боюнча маалыматтарды камтыган кесипкөй, калыс жана өз убагында баа берүү.

Узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү төмөнкү максаттарда жүргүзүлөт:

- эл аралык стандарттарга жана улуттук мыйзамдарга ылайык таза шайлоо жараянын камсыз кылуу.
- шайлоо мыйзамдарын андан ары өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу максатында талдоо.
- мыйзам бузууларды жана шайлоодогу бурмалоолорду аныктоо жана алар жөнүндө билдирүү.
- шайлоо алдындагы жана шайлоодон кийинки мезгил жөнүндө тастыкталган, өз убагында жана объективдүү маалыматтарды берүү.

Узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү саясий партиялардын талапкерлерин көрсөтүү жана каттоонун жол-жоболорун, бардык деңгээлдеги шайлоо комиссияларын түзүү жана алардын ишмердигин, маалымат берүү жана шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүү мезгилин, шайлоо күнү шайлоо комиссиясынын ишмердигин жана Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоонун жыйынтыгын чыгарууну камтыйт.

Фонддун узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүүсүн башкы кеңсе жана өлкөнүн бардык региондорунда жүргөн 15 узак мөөнөттүү байкоочулар жүзөгө ашырышат. Байкоочулар аймактык жана участкалык шайлоо комиссияларынын, саясий партиялардын штабдарынын жана алардын өкүлдөрүнүн иши жөнүндө маалыматтарды чогултушат, ошондой эле үгүт процессинин жүрүшүн көзөмөлдөшөт. Мындан тышкары, Фондго жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоого даярдык көрүү мезгилинде шайлоо мыйзамдарын талдоо жана БШКнын ишине байкоо жүргүзүүчү 2 эксперт-юрист тартылды, ошондой эле алар аныкталган мыйзам бузууларды баалоо боюнча талдоо иштерин жүргүзүшөт. Фонддун юристтери КРдин Президентинин 2021-жылдын 23-мартындагы № 33 ПБ буйругу менен

¹ <https://commoncause.kg/about>

түзүлгөн КР Президентин жана КР ЖКнын депутаттарын шайлоо тартиби жөнүндө сунуштарды иштеп чыгуу боюнча ведомстволор аралык жумушчу топко киришти.

Фонд Кыргызстанда эң популярдуу Facebook социалдык тармакка саясий партиялардын талапкерлеринин катышуусун баалоо жана ошол эле платформадагы шайлоодо бузууларды баалоо үчүн социалдык тармактардын жана ЖМКнын мониторингин жүргүзүүдө. Бул жерде көрсөтүлгөн алдын-ала жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыктары саясий партиялардын талапкерлеринин Facebook баракчаларына жана Facebook Ad Library китепчесинин отчетуна киргизилген жарнамаларына негизделип, 2021-жылдын 15-мартынан 4-апрелине чейинки отчеттук мезгилди камтыйт. Жергиликтүү шайлоолордогу социалдык түйүндөргө жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгы боюнча толук отчет шайлоодон кийин жарыяланат.

2021-жылдын 11-апрелине белгиленген Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоо мезгилинде “Жалпы иш” коомдук фонду **төмөнкүдөй иштерди жүргүзөт:**

- Шайлоочуларга алардын укуктары жөнүндө маалымат берүү;
- Шайлоого даярдык көрүү жана өткөрүү процессине, ага шайлоо комиссияларынын ишин, шайлоо алдындагы үгүт иштерин, жарандарга маалымат берүүнү, ошондой эле шайлоодон кийинки мезгилди кошуп, узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү;
- Добуш берүү күнүнө кыска мөөнөттүү байкоо жүргүзүү;
- Шайлоо талаш-тартыштарына мониторинг жүргүзүү;
- Боло турган шайлоо жөнүндө коомдук пикирдин жалпы улуттук сурамжылоосун жүргүзүү;
- Шайлоо мыйзамдарынын бузулушун аныктоо максатында жалпыга маалымдоо каражаттарына жана социалдык тармактарга мониторинг жүргүзүү.

“Жалпы иш” КФ тогуз шаардык кеңештин депутаттарын шайлоого **узак мөөнөттүү байкоо жүргүзөт:**

- 1) Бишкек ш.
- 2) Ош ш.
- 3) Токмок ш.
- 4) Кайыңды ш.
- 5) Каракол ш.
- 6) Талас ш.
- 7) Нарын ш.
- 8) Жалал-Абад ш.
- 9) Баткен ш.

Шайлоо алдындагы мезгилде узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө Фонд АШКнын ишмердигине байкоо жүргүзөт, саясий партиялардын ишмердигине байкоо (Фонд саясий партиялардын өкүлдөрүнө сурамжылоо жүргүзөт) жүргүзөт, ошондой эле мыйзам бузууларды каттайт.

Бузуулар 3 түргө классификацияланган:

- 1) Административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу, кысым көрсөтүү, зомбулук көрсөтүү жана коркутуу боюнча форма.
- 2) Шайлоочулардын добуштарын сатып алуу боюнча форма
- 3) Шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүнүн эрежелеринин бузулушу боюнча форма

Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоого узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү үчүн башкы кеңсенин кызматкерлери, юристтер-эксперттер, региондук координаторлор, Ош шаарындагы 3 УМБ, Бишкек шаарындагы 4 УМБ тартылды.

Башкы кеңсе, КРдин жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоого байкоо жүргүзүү долбоорунун алкагында шайлоо алдындагы мезгилде узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү процессин координациялайт.

3. ШАЙЛОО ЖӨНҮНДӨ

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 8-февралындагы № 21 “Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоону дайындоо жөнүндө” Жарлыгына ылайык шайлоо 2021-жылдын 11-апрелинде 448 жергиликтүү кеңеште, алардын 28и шаардык кеңеште өткөрүлөт.

Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө мыйзамдарга ылайык добуш берүү күнүнө 30 күн калганда, б.а. 2021-жылдын 11-мартында шаардык кеңештердин депутаттарын шайлоого катышуу үчүн саясий партиялардын талапкерлеринин тизмесин каттоо аяктады.

Жалпы 796 депутат 28 шаардык кеңеште² шайланышы керек.

Аймактык шайлоо комиссиялары шайлоого катышуу ниети жөнүндө билдирүү берген 59 партиянын ичинен 5бсынын талапкерлеринин тизмесин каттады.

- Ош АШКсы “Тилектештик” СП керектүү документтерди тапшырбагандыктан, анын талапкерлеринин тизмесин каттоодон баш тартты.
- Бишкекте 2 саясий партия – “Элдик” жана “Кыргызстан Прогрессивдүү Жаштар Партиясы” шайлоого мындан ары катышуудан баш тартышты.
- Сүлүктү АШКсы “Бүтүн Кыргызстан” СП талапкерлеринин тизмесин көрсөтүүнүн тартибин сактабагандыгына байланыштуу, анын талапкерлеринин тизмесин каттоодон баш тарткан.

Катталган 237 тизмедеги талапкерлердин жалпы саны 11 782 адам болду. Бир бош мандатка орточо эсеп менен 14төн көп талапкер талапкерлигин коюп жатат, партиялардын жана талапкерлердин эң көп саны борбор шаар Бишкекте: 25 партия жана 40 талапкер 1-орунга. Партиялардын жана талапкерлердин эң аз саны Көк-Жаңгак шаарында: 3 партия жана 5 адам 1-орунга.

Бардык талапкерлердин тизмеси жергиликтүү ЖМКга жарыяланган, ошондой эле БШКнын сайтына, “Талапкер” тутумуна <https://talapker.shailoo.gov.kg> шилтемеси боюнча жайгаштырылган, ошол эле жерге партиялар шайлоо алдындагы программаларын, партиялардын шайлоо фонддорунун түшкөн жана сарпталган каражаттары жөнүндө маалыматты жарыялоо үчүн тапшырышы керек.

2021-жылдын 9-февралында, отурумда КР БШК Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү боюнча негизги уюштуруу-практикалык иш-чаралардын календардык планын бекитүү токтомун чыгарды.

Мыйзамдарга ылайык шаардык кеңештерге шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүгө 30 күн (2021-жылдын 12-мартынан 9-апрелине чейин), ал эми жергиликтүү кеңештерге 20 күн бөлүнүп берилет.

² <https://shailoo.gov.kg/ru/news/4511/>

- 10-апрелде шайлоо жайдан тышкары жерде өтөт, анда добуш берүү күнүнө 3 күн калганда арыз берген жарандар добуш беришет.

- Шаардык кеңештин депутаты болууну каалагандар кайсы бир партиянын курамында көрсөтүлүшү керек, башкача айтканда, пропорциялуу тутум боюнча партиялык тизмелер боюнча.

- Жаңы мыйзам боюнча Жогорку Кеңешке шайлоо босогосу 3% га чейин төмөндөгөн. Бирок жергиликтүү кеңештерге шайлоодо жеңип чыгууну каалаган партиялар мурдагыдай эле, 7 пайыздык босогону жеңип чыгышы керек.

4. КООМДУК – САЯСИЙ КЫРДААЛ

Жалпысынан отчеттук мезгилди мүнөздөө менен Фонд шайлоо алдындагы мезгил республика үчүн оор убакта өтүп жаткандыгын белгилейт. Экономикалык каатчылык, COVID-19 эпидемиясынын үчүнчү толкунунун башталышы, саясий каатчылыктын кесепеттери жана башка жагдайлар шайлоо процессине өзүнүн таасирин тийгизип жатат.

Өлкөдөгү коомдук жана экономикалык кырдаалга карата Фонд тамак-аш азыктарына, КММга баалардын көтөрүлүшүнө, жумушсуздуктун өсүшүнө жана COVID-19 эпидемиясынын кесепеттерине байланыштуу калктын тынчсыздануусун белгилейт. Пандемиянын терс таасири 2021-жылы дагы деле уланууда, ушул жылдын биринчи эки айында өлкөнүн ИДӨсү 8,9% га төмөндөгөн.

Узак мөөнөттүү байкоочулардын маалыматтарына ылайык жергиликтүү шайлоонун алдында өлкөдөгү коомдук саясий кырдаал салыштырмалуу тынч бойдон калууда, бирок алдыда боло турган шайлоо жана референдумга байланыштуу бир аз кооптонуу менен. Ошентип, Бишкек шаарында - эпидемиологиялык кырдаалдын начарлашына, ал эми Ош шаарында - саясий партиялардын күрөшүнүн күчөшүнө байланыштуу жергиликтүү мүнөздөгү чыңалуу болуп жатат.

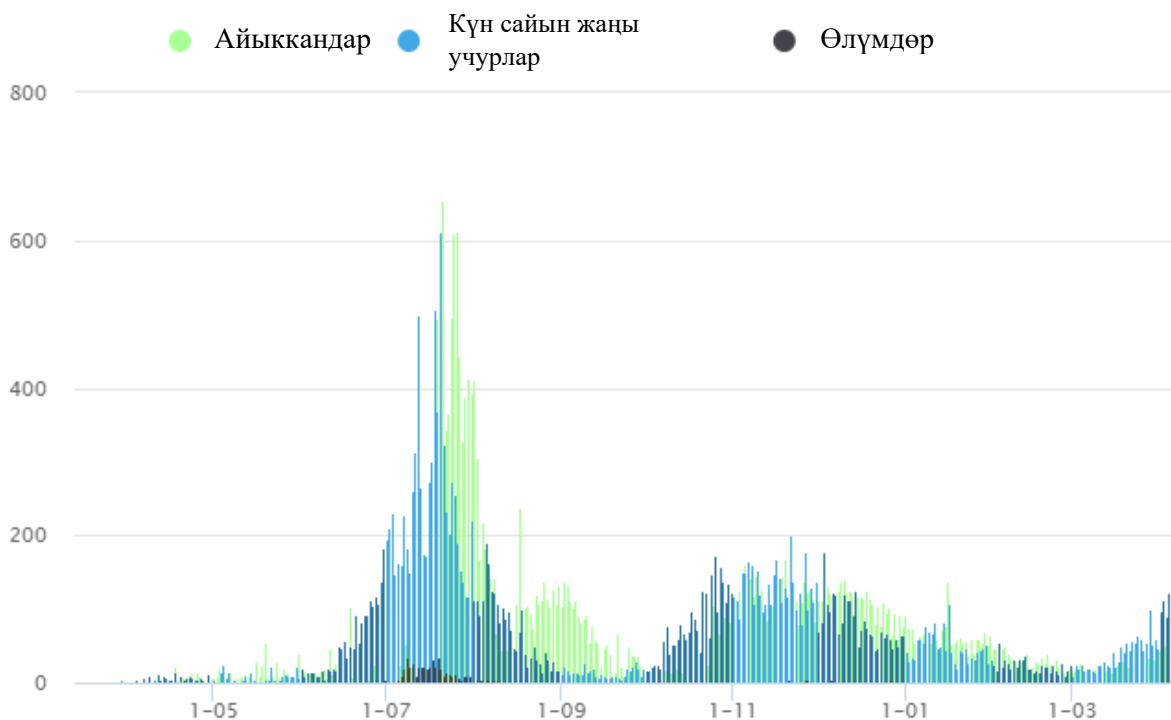
Бишкек шаарында жарандардын каттоосунда өзгөрүүлөр байкалып жатат, ошентип акыркы тизмеде айырмачылык 5224 шайлоочуну түзөт, мөөнөтүнөн мурда президенттик шайлоодо шаарлардан региондорго тескери тенденция байкалган.

1-маалымат графика. Өлкөдөгү коомдук-саясий кырдаалды баалоо.

2021-жылдын 4-апрелине карата COVID-19ду жугузуунун такталган 89 014 учуру катталып, акыркы сутка ичинде 172 жаңы учур³ аныкталган, анын 124ү Бишкек шаарында болгон, мында акыркы 2 жума ичинде жуктуруп алгандардын санынын көбөйүшү байкалып жатат. Өлгөндөрдүн жалпы саны 1504 адамга жетти. Төмөндөгү диаграммада COVID-19тун өсүшүнүн үчүнчү толкунуна жакындап калгандыгыбыз көрүнүп турат.

1-диаграмма. COVID-19 жуктуруп алгандардын статистикасы, 2020-2021⁴

Мындан тышкары, Ош шаарындагы саясий партиялардын тирешүүсүнүн күчөө коркунучун жаратууда, мында жергиликтүү кеңешке ат салышып жаткан 5 партиянын өкүлдөрү үгүт кампаниясынын жүрүшүндө атаандаштары тарабынан мыйзам одоно бузулуп жаткандыгын жөнүндө билдиришкен. Көбүнчө, алар жергиликтүү бийликти административдик ресурстарды колдонду деп айыптап, өлкөнүн президентин буга көңүл бурууга чакырышты⁵.

Жалпысынан Ош шаардык кеңештеги орун үчүн 9 партия күрөшүп жатат, анын ичинен 5 партия – “Улуу Журт”, “Республика”, “Улуттар Биримдиги”, “Бүтүн Кыргызстан” жана “Бир Бол” - 31-мартта маалымат жыйын өткөрүп, анда шайлоо алдындагы кампаниянын жүрүшүндө административдик ресурс колдонулуп жаткандыгы жөнүндө айтышкан. Алар “Ата Журт Кыргызстан” партиясын административдик ресурстарды колдонгон жана добуш сатып алган деп айыптап жатышат.

Брифингде сүйлөгөндөрдүн айтымында, айрым партиялар жолдорду жакшыртуу иштери менен алектенишет, башкача айтканда, шайлоочуларды сатып алып жатышат, ал эми жергиликтүү бийликтер өз кадыр-барктарын пайдаланып, айрым саясий уюмдарды алдыга жылдырып жатышат. Мында, чыгып сүйлөгөндөр шайлоо мыйзамдарынын бардык ушул бузуулары жөнүндө маалыматтар аймактык шайлоо комиссиясына жана укук коргоо

³ Саламаттык сактоо министрлигинин маалыматтары

⁴ <https://zdorovie.akipress.org/news:1692857>

⁵ <https://rus.azattyk.org/a/31181179.html>

органдарына өткөрүлүп берилген, бирок эч кандай реакция болбогондугуна нааразычылыгын билдиришти.

“Улуу Журт” партиясынын лидери Мирлан Орозбаев административдик ресурстарды колдонуунун ачык фактыларына жана добуштарды сатып алууга даттануудан чарчагандыгын моюнуна алды, буга байланыштуу ал мамлекет башчы Садыр Жапаровго кайрылды.

Буга бир күн калганда, 2021-жылдын 30-мартында, КР БШКнын ҮЧКТсына Facebook социалдык тармагында К. Айтиеванын посту талкууланып жаткандыгы жөнүндө маалымат келип түшкөн, анда Ош шаарынын вице-мэри Ж. Азимов “Ата Журт Кыргызстан” СПдан депутаттыкка талапкер болуп алып, аталган партиянын үгүтчүлөрү аркылуу шайлоочуларга азык-түлүк пакеттерин таратып, добуш сатып алып жатышат деп жазган.

Видеодо белгисиз аял менен эркек киши “Ата Журт – Кыргызстан” СПнын үгүтчүлөрү үйлөрдүн жашоочулары менен сүйлөшүп жатып, бул азык-түлүк топтомдору Ош шаарынын вице-мэри Ж. Азимовдон берилгендигин билдиришкен.

Маалымат КРдин Башкы прокуратурасына, КР ИИМине, Ош аймактык шайлоо комиссиясынын ҮЧКТсына жөнөтүлгөн.

3-апрелде, Ош шаарынын борбордук аянтында өткөн митингде “Улуттар Биримдиги” СПнын лидери Мелис Мырзакматов кайрадан “Ата Журт-Кыргызстан” партиясын сынга алып, аларды бийлик менен байланышта болуп, административдик ресурстарды колдонуп жатат деп айыптаган.

Байкоочулар башка шаарларда буга караганда тынчыраак жагдайды, саясий партиялардын орточо жигердүүлүгүн белгилешет, бирок мыйзам бузуулар да бар экендигин байкашат.

Ошентип, шайлоо алдындагы жагдай саясий, социалдык чыңалуу жана COVID-19 уланып жаткан ааламдашкан пандемияда экономикалык көйгөйлөр менен мүнөздөлөт.

5. МЫЙЗАМ БАЗАСЫНЫН СЕРЕБИ

Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 14-июлундагы № 98 “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамынын⁶ 1-беренесине ылайык ушул Мыйзам Кыргыз Республикасынын жарандарынын шайлоо укуктарын жана алардын кепилдиктерин аныктайт, жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү менен байланышкан мамилелерди жөнгө салат.

I. Учурдагы абалы:

Жергиликтүү кеңештердин шайлоо тутумунун учурдагы абалы биринчи кезекте, шайлоону уюштурууга жана өткөрүүгө байланышкан негизги маселелердин мыйзамдар жагынан канааттандырылгыс көрүнөт.

Шайлоо укуктарынын булактары болуп шайлоо укуктук мамилелерин жөнгө салуучу ченемдерди камтыган укуктук актылар саналат. Добуш берүү булактарынын тутумунун негизги элементтери болуп төмөнкүлөр саналат:

⁶ Караңыз: Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 14-июлундагы № 98 “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамы // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203103>

1) Биринчи топко улуттук деңгээлде кабыл алына турган мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар кирет.

– 2010-жылдын 27-июнундагы Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КРдин 2016-жылдын 28-декабрындагы № 218 Мыйзамынын редакциясында)⁷;

– Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамы;

– “Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 30-июнундагы № 62 Мыйзамы⁸;

– “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарынын статусу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

– “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

– Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоону өткөрүүнүн шарттарын жана тартибин жөнгө салуучу Кыргыз Республикасынын Борбордук шайлоо комиссиясынын токтомдору (жоболор, нускамалар ж.б.).

2) Эл аралык шайлоо стандарттарын бекемдеген Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдери;

Бул топко эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери жана ченемдери жана Кыргыз Республикасынын шайлоо укуктук мамилелерин жөнгө салууга багытталган эл аралык келишимдери кирет. Булар чыныгы, акыйкат жана эркин шайлоолорду өткөрүүгө катышуу, өз өлкөсүн, өзүнүн муниципалдык билими менен түздөн-түз же эркин шайланган өкүлдөрү аркылуу башкарууга катышуу үчүн адамдын укуктары менен эркиндиктерин бекемдеген универсалдуу эл аралык актылар:

– 1948-жылдын 10-декабрында Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы тарабынан кабыл алынган Адам укуктарынын жалпы декларациясы⁹;

– 1966-жылдын 16-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт¹⁰;

– 2002-жылдын 7-октябрындагы Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигине мүчө мамлекеттердеги демократиялык шайлоолордун стандарттары, шайлоо укуктары жана эркиндиктери жөнүндө конвенция¹¹;

⁷ Караңыз: 2010-жылдын 27-июнундагы Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КРдин 2016-жылдын 28-декабрындагы № 218 Мыйзамынын редакциясында) // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913>

⁸ Караңыз: “Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 30-июнундагы № 62 Мыйзамы // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203100?cl=ru-ru>

⁹ Караңыз: 1948-жылдын 10-декабрында Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы тарабынан кабыл алынган Адам укуктарынын жалпы декларациясы // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

¹⁰ Караңыз: 1966-жылдын 16-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹¹ Караңыз: 2002-жылдын 7-октябрындагы Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигине мүчө мамлекеттердеги демократиялык шайлоолордун стандарттары, шайлоо укуктары жана эркиндиктери жөнүндө конвенция // <http://cis.minsk.by/page/616>

– 1990-жылдын 29-июнундагы Европадагы Коопсуздук жана кызматташтык боюнча кеңешменин адамдык өлчөмү боюнча конференциянын копенгаген кеңешмесинин документи¹²;

– 1950-жылдын 4-ноябрында Римде кол коюлган Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенция¹³, 1952-жылдын 20-мартында Парижде кол коюлган Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенциянын №1 протоколу¹⁴;

– Шайлоо өткөрүү учурунда сунушталган ченемдердин жыйындысы: 2002-жылдын 5-6-июлунда жана 18-19-октябрында Венецияда¹⁵ өткөн 51 жана 52-пленардык сессияда укук аркылуу демократия үчүн Европа комиссиясы (Европа кеңешинин Венеция комиссиясы) кабыл алган башкаруу принциптери жана түшүндүрмө баяндамасы жана башкалар.

3) Кыргыз Республикасынын сот инстанцияларынын чечимдери;

4) жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын шайлоо укуктук мамилелерин козгогон токтодорду;

5) Муну менен бирге, Кыргыз Республикасынын жарандарынын шайлоо укуктарын ишке ашырууга тийиштүү айрым ченемдер дал шайлоо мамилелерин тартипке салууга түз максаттуу багыты жок жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын финансылык, административдик, жазык, жарандык-процесттик жана башка тармактарынын түзүмдүк элементтери болгон укуктук актыларда камтылат, башка мыйзам актыларында, анын олуттуу бөлүгү мамлекеттик укук тутумуна киргизилген жана шайлоо мамилелерин жөнгө салууга түздөн-түз арналган:

– Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 2-февралындагы № 19 Жазык кодекси¹⁶;

– Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 13-апрелиндеги № 58 Бузуулар жөнүндө кодекси¹⁷;

¹² Караңыз: 1990-жылдын 29-июнундагы Европадагы Коопсуздук жана кызматташтык боюнча кеңешменин адамдык өлчөмү боюнча конференциянын копенгаген кеңешмесинин документи // <https://www.osce.org/ru/odhr/elections/14304>

¹³ Караңыз: 1950-жылдын 4-ноябрында Римде кол коюлган Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенция // 1950-жылдын 4-ноябрында Римде кол коюлган Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенция // <http://docs.cntd.ru/document/1000003045>

¹⁴ Караңыз: 1952-жылдын 20-мартында Парижде кол коюлган Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенциянын №1 протоколу // <http://base.garant.ru/2540801/>

¹⁵ Караңыз: Шайлоо өткөрүү учурунда сунушталган ченемдердин жыйындысы: 2002-жылдын 5-6-июлунда жана 18-19-октябрында Венецияда¹⁵ өткөн 51 жана 52-пленардык сессияда укук аркылуу демократия үчүн Европа комиссиясы (Европа кеңешинин Венеция комиссиясы) кабыл алган башкаруу принциптери жана түшүндүрмө баяндамасы жана башкалар// [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-rus)

¹⁶ Караңыз: Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 2-февралындагы № 19 Жазык кодекси // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>

¹⁷ Караңыз: Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 13-апрелиндеги № 58 Бузуулар жөнүндө кодекси // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111565>

– Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 1-февралындагы № 18 Жоруктар жөнүндө кодекси¹⁸;

– Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 25-январындагы № 13 Административдик-процесстик кодекси¹⁹;

– Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 20-январындагы № 6 Жарандык процесстик кодекси²⁰.

II. Шайлоого бул булактардын таасир этүүсү:

Бул булактардын ченемдери менен шайлоо тутумунун негиздери, мамлекеттик бийлик органдарына жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлоону өткөрүүнүн тартиби салынат.

Аталып өткөн ченемдик актылардын ичинен Кыргыз Республикасынын Конституциясы мамлекеттин конституциялык негиздеринин ажырагыс бөлүгү болуп саналган шайлоону уюштуруунун негиз болуучу принциптерин бекемдейт.

Эң алгач, Конституциянын 2-беренесинде эркин шайлоону эл бийлигинин түздөн-түз көрүнүшү катары таануу каралган.

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2-беренеси шайлоо укугунун принциптерин дагы санап өтөт: Президентти, Жогорку Кеңештин депутаттарын, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органдарынын депутаттарын шайлоо жалпы, тең жана түз шайлоо укугунун негизинде жашыруун добуш берүү менен өткөрүлөт²¹.

Жергиликтүү кеңештердин депутаттары тийиштүү администрациялык-аймактык бирдикте жашаган жарандар тарабынан бирдей мүмкүнчүлүктөрдү сактоо менен мыйзамда белгиленген тартипте шайланат (112-берене).

Кыргыз Республикасынын Президентин жана Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоонун тартиби конституциялык Мыйзам менен аныкталат.

Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоону уюштуруу жана өткөрүү боюнча ишмердикти эң эле толук жөнгө салган ченемдик укуктук акт болуп Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамы (мындан ары - Кыргыз Республикасынын Мыйзамы) саналат. “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 2-июлундагы № 68²² конституциялык Мыйзамы (мындан ары - конституциялык Мыйзам) менен жөнгө салынган жергиликтүү кеңештин депутаттарын шайлоонун Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоодон айырмалоочу өзгөчөлүктөрү төмөнкүдөй:

¹⁸ Караңыз: Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 13-апрелиндеги № 58 Бузуулар жөнүндө кодекси // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111565>

¹⁹ Караңыз: Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 25-январындагы № 13 Административдик-процесстик кодекси // http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=94228

²⁰ Караңыз: Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 20-январындагы № 6 Жарандык процесстик кодекси // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111521?cl=ru-ru>

²¹ Караңыз: 2010-жылдын 27-июнундагы Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КРдин 2016-жылдын 28-декабрындагы № 218 Мыйзамынын редакциясында) // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913>

²² Караңыз: “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 2-июлундагы № 68 конституциялык Мыйзамы // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203244>

1. Шайлоо тутуму:

Эгерде Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоо пропорциялуу тутум боюнча өткөрүлсө, анда жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 47-беренесине ылайык эки тутум боюнча өткөрүлөт: шаардык кеңештин депутаттарын шайлоо пропорциялуу тутум боюнча, ал эми айылдык кеңештин депутаттарын шайлоо мажоритардык тутум боюнча өткөрүлөт. Мында, шаардык кеңештердин депутаттарын шайлоодо партиялар мурдагыдай эле 7 пайыздык босогону жеңип чыгышы керек.

2. Талапкерлерди көрсөтүү укугу төмөнкүлөргө таандык:

- шаардык кеңештерге - саясий партияларга;
- айылдык кеңештерге - саясий партияларга жана **өзүн өзү көрсөтүү** жолу менен жарандарга.

2.1. Партиялар тарабынан шаардык кеңештерге көрсөтүү талапкерлердин саны, бул жергиликтүү кеңеш үчүн белгиленген депутаттык мандаттардын санынан кеминде **бир жарым эсе** ашкан санда ар бир шайлоо округу боюнча жүргүзүлөт.

2.2. Партиялар тарабынан айылдык кеңештерге көрсөтүү ар бир көп мандаттуу шайлоо округу боюнча бул округ боюнча белгиленген мандаттардын санынан ашпаган санда жүргүзүлөт.

3. Көрсөтүү мөөнөттөрү:

- шаардык кеңештер үчүн саясий партия тарабынан депутаттыкка талапкерлердин тизмеси жана АШКга туура келген керектүү документтерди тапшыруу шайлоо күнүнө **40** календардык күн калганда аяктайт.

- айылдык кеңештер үчүн саясий партия тарабынан депутаттыкка талапкерлер, **өзүн өзү көрсөтүү** жана АШКга туура келген керектүү документтерди тапшыруу шайлоо күнүнө чейин **30** календардык күн калганда аяктайт.

4. **Шайлоо күрөөсү** – бул талапкер мамлекеттик шайлоо кызмат ордуна көрсөтүлгөндө кошкон акчанын суммасы.

Шайлоо күрөөсү төмөндөгүдөй өлчөмдө белгиленет:

- Бишкек жана Ош шаардык кеңештери - мыйзамда белгиленген эсептик көрсөткүчтөн беш жүз эсе өлчөмүндө (50 000 сом);

- Бишкек жана Ош шаарларын кошпогондо шаардык кеңештерге - мыйзамда белгиленген эсептик көрсөткүчтөн эки жүз эсе өлчөмүндө (20 000 сом);

- айылдык кеңештерге - мыйзамда белгиленген эсептик көрсөткүчтөн он эсе өлчөмүндө (1 000 сом).

5. Шайлоо босогосу

Үч пайыздык босогону белгилеген Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоодон айырмаланып, жергиликтүү кеңештерге шайлоодо жети пайыздык шайлоо босогосу сакталып калды.

5. **Аялдар үчүн мандаттарды резервге калтыруу.**

Бир жыныстагы адамдарга отуз пайыздык квота белгиленген Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоодон айырмаланып, айылдык кеңештерге шайлоого гендердик теңчиликти камсыздоонун кепилдиктери ар бир айылдык кеңештин шайлоо округундагы аялдар үчүн мандаттардын 30 пайыздык резервин киргизүү жана аялдар үчүн резервге калтырылган мандаттарга ылайык айылдык кеңештердеги мандаттарды бөлүштүрүү жолу менен ченемдик жактан бекитилген.

Шайлоо округунда резервге калтырылган мандаттардын саны тиешелүү шайлоо округундагы мандаттардын жалпы санына жараша болот.

- 1) 2,3 мандаттуу шайлоо округдарында 1 мандат резервге калтырылат;
- 2) 4,5,6 мандаттуу шайлоо округдарында 2 мандат резервге калтырылат;
- 3) 7,8,9,10 мандаттуу шайлоо округдарында 3 мандат резервге калтырылат;
- 4) 11,12,13 мандаттуу шайлоо округдарында 4 мандат резервге калтырылат;
- 5) 14,15,16 мандаттуу шайлоо округдарында 5 мандат резервге калтырылат.

6. Коомдук байкоочу:

Кыргыз Республикасынын Мыйзамында, конституциялык Мыйзамга окшоштугу боюнча коомдук байкоочулар жөнүндө ченем дагы бар, бирок, Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесиндеги “Байкоочу” түшүнүгү шайкеш келтирилген эмес, анда байкоочу - талапкер, саясий партия жана башка коммерциялык эмес уюмдар тарабынан мыйзамдарда каралган тартипте шайлоону даярдоого, добуш берүүнү өткөрүүгө, добуштарды эсептөөгө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөөгө жана шайлоонун натыйжаларын аныктоого байкоо жүргүзүүгө дайындалган адам деп айтылат.

7. Байкоочу:

Конституциялык Мыйзамдын 9-беренесинин биринчи бөлүгүнүн экинчи абзацы талапкер, саясий партия ар бир участкалык шайлоо комиссиясына экиден ашык эмес байкоочу дайындай алат деп белгилейт... Бирок, Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-беренесинде мындай ченем жок, буга байланыштуу жергиликтүү шайлоолордо талапкерлер жана саясий партиялар чексиз байкоочуларды дайындай алышат.

8. Үгүт иштери:

Конституциялык Мыйзамдын 22-беренесинин 13-бөлүгүнүн 2) пункту стадиондордо жана калктуу конуштардын көчөлөрүндө, ошондой эле спорттук иш-чараларда концерттерди жана театралдаштырылган оюндарды өткөрүүгө жол берилбейт деп белгилейт. Бирок, Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын ушул сыяктуу беренесинде мындай ченем жок.

Дүйнөлүк тажрыйбада улуттук шайлоо мыйзамдары эки категорияга бөлүнөт:

- ар кандай шайлоого тиешелүү жана бардык шайлоолор үчүн, ага жалпы улуттук жана жергиликтүү деңгээлдердеги бийликтин аткаруу жана мыйзам чыгаруу органдарына шайлоолорду кошкондо укуктук базаны белгилеген жалпы шайлоо мыйзамдары;

- конкреттүү органга шайлоого же референдумга тиешелүү жана атайын укуктук жоболорду камтыган атайын шайлоо мыйзамдары.

Кыргыз Республикасында шайлоо мыйзамдары өзүнчө мыйзам актыларына ээ. Жогорудагы салыштыруудан көрүнүп тургандай, жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо

менен Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоонун ортосундагы бирдей процесстерде айырмачылыктар бар.

Биздин көз карашыбыз боюнча, экинчи вариант федералдык тутумдарда же жогорку ажыратуу шартында мүнөздүү, буга байланыштуу биринчи вариант Кыргыз Республикасы үчүн мыкты, бир шайлоо кодификацияланган ченемдик укуктук актынын варианты - бардык шайлоолорду жөнгө салуучу кодекс бул ыкма шайлоону уюштуруунун жана практиканын ырааттуулугун, ошондой эле бардык шайлоолордо мыйзамдын бирдей колдонулушун кепилдейт. Мындан тышкары, мындай вариант мыйзамдарга керектүү ондоолорду түзүү процессин жөнөкөйлөтөт.

2020-жылдын башында Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы шайлоо укуктарынын ченемдерин камтыган бир катар ченемдик укуктук актылар кабыл алынган, анда жергиликтүү өз алдынча органына шайлоо 2020-жылдын 12-апрелине белгиленген.

Биз бул ченемдик укуктук актылардын кеч кабыл алынды деп эсептейбиз, анткени шайлоо мыйзамдары шайлоочулар жана шайлоо процессинин бардык катышуучулары, анын ичинде шайлоону өткөрүүгө жооптуу органдар, талапкерлер, партиялар жана ЖМК - колдонуудагы эрежелер жөнүндө билиш үчүн шайлоого чейин жетиштүү убакытта күчүнө кириш керек. Акыркы учурларда колдонула баштаган шайлоо мыйзамдары шайлоо процессине ишенимин жоготуп, саясий күчтөр жана шайлоочулар үчүн шайлоо процессине тийиштүү эрежелер менен өз убагында таанышуу мүмкүнчүлүгүн азайтышы мүмкүн.

Шайлоо процессинин мыйзам чыгаруу техникасынын жана институционалдык негиздеринин өркүндөгөнүнө, шайлоонун айкындуулугун жогорулатууга мүмкүндүк жаңы маалыматтык технологиялардын өздөштүрүлүшүнө карабастан бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасы бул жаатта айрым көйгөйлүү жагдайларга туш болуп жатат.

Фонд өткөн шайлоолорду талдоонун негизинде жана эл аралык, коомдук байкоочулардын сунуштарын эске алуу менен Кыргыз Республикасынын шайлоо мыйзамдарын өркүндөтүүгө багытталган иш-чараларды туруктуу негизде жүргүзүү зарыл деп эсептейт.

6. ШАЙЛОО КОМИССИЯЛАРЫНЫН ИШМЕРДИГИ

Алдын ала отчетто чагылдырылган мезгилдеги шайлоо комиссияларынын ишмердигине баа берүү менен Фонд БШКнын ишмердиги ачык-айкын жана белгиленген тартипте жүзөгө ашырылып жаткандыгын, чечимдерди кабыл алууда коллегиялуулук принциби сакталгандыгын белгилейт. БШКнын ишмердиги жөнүндө бардык маалыматтар ачык жеткиликтүүлүктө жана <https://shailoo.gov.kg/> расмий сайтына жайгаштырылат. Фонд айрым аймактык шайлоо комиссияларынын ишинде айрым кемчиликтер, ага айкындуулук эместик, материалдык-техникалык базанын жетишсиз топтомдолгону жана санитардык ченемдердин бузулушун кошкондо кемчиликтер бар экендигин белгилейт.

Шайлоо комиссияларынын ишмердиги ченемдик укуктук актылар менен жөнгө салынат, анда негизги болуп КР Конституциясы, “Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө” конституциялык Мыйзам, “Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө” Мыйзам саналат, КР БШКнын Регламенти жана КРдин башка ченемдик укуктук актылары менен жөнгө салынат. БШК Кыргыз Республикасында шайлоолорду жана референдумдарды даярдоону жана өткөрүүнү камсыз кылган жана шайлоо мыйзамдарында белгиленген иерархияга ылайык шайлоо комиссияларынын тутумун жетектеген туруктуу иштеген мамлекеттик орган болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын шайлоо комиссияларынын бирдиктүү тутумун төмөнкүлөр түзөт:

- 1) Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссия;
- 2) шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча аймактык шайлоо комиссиялары: райондук жана шаардык шайлоо комиссиялары - Борбордук шайлоо комиссиясынын чечими менен;
- 3) шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча участкалык шайлоо комиссиялары²²³

Шайлоо комиссиялары өз ишмердигин төмөнкү принциптерде жүзөгө ашырат:

- 1) мыйзамдуулук;
- 2) айкындуулук;
- 3) ачыктык;
- 4) көз карандысыздык;
- 5) коллегиялуулук;
- 6) акыйкаттык;
- 7) калыстык.

Фонддун байкоочулары төмөнкү АШКларда байкоо жүргүзүшөт:

- 1) Бишкек АШК
- 2) Ош АШК
- 3) Кайыңды АШК
- 4) Токмок АШК
- 5) Талас шаардык АШК
- 6) Нарын шаардык АШК
- 7) Каракол АШК
- 8) Жалал-Абад АШК
- 9) Баткен шаардык АШК

Отчеттук мезгилде байкоо жүргүзүлүп жаткан тогуз АШКнын бардыгы тең шайлоо алдындагы мезгилде байкоо жүргүзүүгө жеткиликтүү. Жети АШКда Фонддун байкоочулары кадимки шартта (оффлайн) жана кворумду сактоо менен өткөрүлгөн отурумдарга катыша алышты. Байкоочулар эки АШКга катышкан жок. Тогуз АШКнын сегизи боло турган отурумдар жөнүндө, көпчүлүк учурларда телефон аркылуу (8дин бсы), ошондой эле мессенджерлер аркылуу жана жеке өзү кабарлайт. Байкоочулар бир АШКда санитардык эрежелер сакталбагандыгын, калган жерлерде жетиштүү деңгээлде же жарым-жартылай сакталгандыгын белгилешти. Даттанууларды, арыздарды жана кайрылууларды кароодо АШКлар даттанууларды, арыздарды жана даттанууларды кароонун мөөнөттөрүн ар дайым эле сактабайт, Ош шаарында даттанууларды жана кайрылууларды кароодо процессти кечиктирип жаткандыгы байкалат.

²³ “Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө” КР Мыйзамы,
https://shailoo.gov.kg/ru/ZakonodatelstvoMyyzambar/ZakonyMyyzambar/Ov_izbrazitel_kom_provedeni/

2-маалымат графика. АШК ишмердиги

Саясий партиялардан талапкерлерди чыгарып салуу жана каттоодон алып салуу сыяктуу санкцияларды колдонуу бөлүгүндө саясий партиялардын мыйзам бузууларын кароодо оң жылыштар бар.

Муну эки саясий партиядан үч талапкердин каттоодон чыгарылышы тастыктайт.

2021-жылдын 1-апрелинде, Бишкек АШКнын отурумунда бир катар чечимдер кабыл алынды:

“Эмгек”, “Ынтымак” жана “КЭДП” саясий партияларынын айрым талапкерлерине “КСДП” партиясынын саясий кеңешинин мүчөсү БШКнын депутаттыгына айрым талапкерлер бир эле убакта “КСДП” СПсынын мүчөсү болуп туруп, башка саясий партиялар тарабынан көрсөтүлгөн жана БШКнын депутаттыгына талапкер болуп катталгандыгына арызданган. Арыз ээси тарабынан берилген кошумча материалдарды кароонун натыйжалары боюнча Бишкек АШКсы “Эмгек” СПсынын талапкерлери А. Мамбетованы (№17 МАБнын башчысы), М. Токтоналиеваны (№15 МАБнын башчысы) Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамынын 49-беренесинде каралган көрсөтүү тартиби сакталбагандыгы үчүн каттоону жокко чыгаруу чечимин кабыл алды.

“Ак-Бата” турак жай конушундагы массалык спорттук иш-чара (турак жай конушунун жашоочулары арасындагы футболдук мелдеш) өткөрүү фактысы боюнча ЖМКга жарыяланган видеого тийиштүү “Ак Бата” партиясы тарабынан депутаттыкка талапкерлер Н.Түлеевдин жана Ы.Кадыралиеванын катышуусунда, ал жерде тамак-аш бекер таратылган, Бишкек АШКнын чечими менен “Ак Бата” СПдан депутаттыкка талапкер Ы. Кадыралиеваны каттоо жокко чыгарылып, ал эми партияга шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүү эрежелерди бузгандыгы үчүн жазуу жүзүндө эскертүү берилди.

7. ШАЙЛООЧУЛАРДЫ КАТТОО

Кыргыз Республикасынын БШКсы 2021-жылдын 1-апрелинде, шайлоочулардын [«Тизме»](https://tizme.gov.kg/) - <https://tizme.gov.kg/> мамлекеттик порталына жергиликтүү кеңештердин депутаттарын

шайлоо үчүн шайлоочулардын акыркы тизмесин жана референдумдун (бүткүл элдик добуш берүү) катышуучуларынын тизмеси жайгаштырды.

2021-жылдын 1-апрелине карата акыркы тизмедеги референдумдун катышуучуларынын саны: **3 606 201** катышуучуну түзөт, алардын ичинен **1 725 849** эркек, **1 880 352** аял же тиешелүүлүгүнө жараша 47,86% жана 52,14%.

2021-жылдын 1-апрелине карата жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо боюнча шайлоочулардын акыркы тизмесиндеги шайлоочулардын саны: **3 318 130** шайлоочуну түзөт, анын ичинен **1 587 598** эркек, **1 730 532** аял же тиешелүүлүгүнө жараша 47,85% жана 52,15%.

Кыргыз Республикасынын БШКнын Календардык планына ылайык 2021-жылдын 4-апрелине чейин (добуш берүү күнүнө чейин 7 календардык күндөн кечиктирбестен) референдумдун катышуучуларынын тизмелери **2483** шайлоо участкаларына илиниши керек;

2021-жылдын 9-апрелине чейин (добуш берүү күнүнө чейин 3 календардык күндөн кечиктирбестен) жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо үчүн шайлоочулардын тизмелери **2273** шайлоо участкаларына илиниши керек.

Шайлоочулар өзүнүн шайлоо участогун (номерин жана дарегин) тактап, өздөрүн шайлоочулардын тизмесинен төмөнкү ыкмалар менен текшере алышат:

- шайлоочулардын **“Тизме”** мамлекеттик порталында - <https://tizme.gov.kg/> шилтемеси боюнча;
- **1255** кыска номерине чалып (чалуу акысыз);
- паспортунузда көрсөтүлгөн ЖИН – номеринизди көрсөтүү менен **119** номерине чалып же СМС жөнөтүү менен (**чалуулар жана СМСтер акысыз**).

Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо үчүн шайлоочулардын тизмесине жергиликтүү коомдоштуктун - шаар, айыл аймагынын мүчөлөрү киргизилет. Жергиликтүү коомдоштуктагы мүчөлүк жарандын паспортундагы жашаган жерин каттоо жөнүндө белги менен аныкталат. (Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамынын 2 жана 12-беренелери).

Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоого катышуу үчүн жарандардын жашаган жеринин катталган дареги паспорттогу жашаган жеринин чипиндеги көрсөтүлгөн дарекке/жазууга дал келиши керек.

Референдумга добуш берүү күнү жигердүү шайлоо укугуна ээ болгон жана шайлоо мыйзамдарына ылайык биометрикалык каттоодон өткөн Кыргыз Республикасынын жарандары киргизилди.

1-таблица. Шайлоочулардын жана референдумдун катышуучуларынын тизмелеринин динамикасы жөнүндө маалымат:

Регион	11.04.2021 КР референдуму				Айырма
	УШКн ын саны	15.03.21 карата алдын ала тизме	20.03.21 карата контр-к тизме	01.04.21 карата акыркы тизме	15.03.21 01.04.21
РЕСПУБЛИКА БОЮНЧА:	2 483	3 597 476	3 603 861	3 606 201	8 725
БИШКЕК Ш.	228	415 563	415 944	420 787	5 224
ОШ Ш.	78	150 196	150 351	151 960	1 764
ОШ АШК	78	150 196	150 351	151 960	1 764
БАТКЕН ОБЛУСУ	218	299 547	299 576	300 500	953
ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛУСУ	452	672 654	672 870	672 859	205
НАРЫН ОБЛУСУ	169	206 111	206 122	204 218	-1 893
ОШ ОБЛУСУ	515	732 231	735 063	730 057	-2 174
ТАЛАС ОБЛУСУ	117	160 051	160 087	159 532	-519
ЧҮЙ ОБЛУСУ	408	595 292	597 632	596 832	1 540
ЫСЫК-КӨЛ ОБЛУСУ	250	311 621	311 711	310 858	-763
КР ТИМ	48	54 135	54 202	58 598	4 463

2-таблица. Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоого акыркы тизмедеги шайлоочулардын, 2021-жылдын 1-апрелине карата, гендердик жана жаш курактык бөлүгүндөгү саны.

Облустардын аталышы	УШКн н саны	Айылдык кеңештерди н саны, округдарды н аталышы	Шаардык кеңештерди н саны	11.04.21 карата акыркы тизмедеги шайлоочулар дын саны
РЕСПУБЛИКА БОЮНЧА:	2 273	420	28	3 318 130
БИШКЕК шаары	228	0	1	419 901
ОШ шаары	78	0	1	151 671
ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛУСУ	418	62	7	620 106
БАТКЕН ОБЛУСУ	201	27	6	279 875
ЧҮЙ ОБЛУСУ	369	98	6	533 294
ТАЛАС ОБЛУСУ	111	34	1	151 918
ЫСЫК-КӨЛ ОБЛУСУ	242	59	3	304 599
НАРЫН ОБЛУСУ	156	59	1	191 658
ОШ ОБЛУСУ	470	81	2	665 108

8. ШАЙЛОО АЛДЫНДАГЫ КАМПАНИЯ

Үгүт иштери башталаардын алдында БШКга шайлоого катышкан 25 партия мыйзамдарды сактоо, таза шайлоо өткөрүү жөнүндө меморандумга кол коюшкан. Меморандумга кол коюу — оң көрсөткүч болуп саналат, документ партиялардын чынчыл күрөш жүргүзүүгө милдеттенмелерди камтыйт. Бирок, буга карабастан, айрым саясий партиялар өзүнчө алынган партиялардын адилетсиз атаандаштыгын белгилешүүдө.

Жергиликтүү шайлоолорго мониторинг жүргүзүүнүн алкагында Фонддун узак мөөнөттүү байкоочулары саясий партиялардын өкүлдөрү жана КРдин жергиликтүү кеңештеринин депутаттарынын кызмат ордуна талапкерлер менен жолугушууларды өткөрүшөт. Ошентип, Бишкекте катталган 25 партиянын ичинен 11 партия менен жолугушуулар болуп өттү. Саясий партиялардын жолугушууларынын жана сурамжылоонун жыйынтыктары боюнча толук маалыматтар финалдык отчетто чагылдырылат.

2021-жылдын 4-апрелине карата байкоочулар Бишкектеги 11 саясий партия менен жолугушууларды өткөрүштү:

- 1) “Бүтүн Кыргызстан”
- 2) “Улуу Журт”
- 3) “КЭДП”
- 4) “Социал-демократтар”
- 5) “Ишеним”
- 6) “Кыргызстандын коммунисттер партиясы”
- 7) “Реформа”
- 8) “Биздин эл”
- 9) “Республика”
- 10) “Кыргызстандын социалисттик партиясы”
- 11) “Улутман”

11 саясий партия менен жолугушуулардын жыйынтыгы боюнча төмөнкүдөй тыянактар алынды:

- 1) Эң чоң нааразычылыкты КТРК мамлекеттик каналындагы кайым-айтыштардын айланасындагы кырдаал түздү. “Биздин эл” СП жана “Коммунисттер партиясы” СПдан тышкары 9 партия КТРКнын обо убактысын берүү боюнча иш-аракеттерин жана иш-аракетсиздигин айыптоо менен чыгышты. Талапкерлердин күбөлөндүрүүсү боюнча телеканалдын өкүлдөрү алгач техникалык мүмкүнчүлүгү жана даярдыгы жок деп, кайым-айтыштарды өткөрүүнү жокко чыгарууга аракет кылышкан. Бирок, коомдун терс реакциясынан кийин, телеканал бардык катышуучуларга убакыт бөлүүгө макул болгон.
- 2) Бишкек шаардык кеңешиндеги орундар үчүн күрөшүп жаткан саясий партиялардын өзүнчө кооптонуусу шайлоочулардын аз катышуусунан келип чыгат. Үймө үй кыдырып, шайлоочулар менен жолугушуулар жарандардын жергиликтүү шайлоолорго болгон аз кызыгуусун көрсөтүп жатат. Бул тууралуу “КЭДП”, “Республика”, “Ишеним”, “Кыргызстандын социалисттик партиясы” саясий партиялар айтып чыгышкан.
- 3) Айрым мыйзам бузуулар үгүт материалдарынын бузулушунан улам келип чыккан, мында бир партиянын плакаттары башка партиянын плакаттарынын үстүнө жабыштырылган. Мындай талаш-тартыштар көбүнчө Whatsapp мессенджеринде

жалпы топту түзгөн партиялардын ыйгарым укуктуу адамдарынын сүйлөшүүлөрү менен чечилген.

Бул учурда, “КЭДП” партиясынын маселеси гана чечилбей калды, алар Бишкек АШКнын начар реакциясына нааразы болуп калышты. Алардын айтымында, АШК партиянын үгүт материалдарынын бузулгандыгынын далилдерин тиркеп, расмий кайрылуусуна карабастан, эч кандай чара көргөн эмес. АШКнын начар реакциясы жөнүндө “КЭДП” партиясынын билдирүүсүнө “Республика” партиясы да кошулду.

- 4) “Социал-демократтар” партиясынын сурамжылоодон өткөн өкүлдөрү шайлоо мезгилинде белгилүү бир мөөнөттөрдү сактоо бөлүгүндөгү укук коргоо органдарынын ишин реформалоонун аябай зарылчылыгы бар деген бүтүмгө келишти. Партиялардын нааразычылыгы укук коргоо түзүмдөрү тарабынан баа берүү убактысынын кечендешине алып келет, ансыз КР БШКнын кандайдыр бир партияга чара көрүүгө укугу жок.
- 5) “Улутман” саясий партиясынан административдик ресурстун колдонулушуна өзүнчө даттануулар келип түшкөн, иштеп жаткан депутаттар менен биригишкен ири соода борборлорунун жана базарлардын өкүлдөрү өз мекемелеринин чектеш аймагында үгүт жүргүзүүгө тыюу салышкан. Жеке сүйлөшүүлөрдө алар бул аймак башка партияга таандык болгонун айтышкан, бирок расмий түрдө, камерага үгүтчүлөр тоскоол болуп жатат демиш болуп, жөн гана сатып алуучулардын ыңгайлуулугуна тынчсызданып жатышканын билдиришкен.
- 6) Жыйынтыктап айтканда, “Бүтүн Кыргызстан”, “Биздин эл”, “Социал-демократтар” партиялары Бишкек АШКнын жана жалпы КР БШКнын ишиндеги оң жылыштарды баса белгилешти. Алар ошондой эле жергиликтүү кеңештерге шайлоонун алдында, 2021-жылы, мурунку шайлоо кампанияларынан айырмаланып, административдик ресурстарды колдонуу жана массалык сатып алуу азайгандыгын байкашкан.
- 7) “Социал-демократтар” партиясы каттоонун ар кандай баскычтарында документтердин бир нече кайталанышын азайтуу мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу өтүнүчү менен КР БШКга маалымат жеткирүү маанилүүлүгүн белгиледи. Көбүнчө, алар №5, №6, №11, №12 номерлериндеги дээрлик бирдей формаларды толтурууга туура келчү.

ЖМКнын мониторинги

Кыргыз Республикасынын БШКсы 2021-жылдын 12-мартындагы отурумунда 179 жалпыга маалымдоо каражаттарын жана интернет-басылмаларын²⁴ КРдин жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоодо шайлоо алдындагы үгүт иштерине катышуу үчүн аккредиттөө жөнүндө токтом чыгарган, анын ичинен

- 115 жалпыга маалымдоо каражаттары;
- 64 интернет-басылма.

Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоодо жалпыга маалымдоо каражаттарын жана интернет-басылмаларды аккредитациялоо тууралуу шайлоочуларды жана шайлоо процессинин башка субъекттерин маалымдоо маселелери

²⁴ <https://shailoo.gov.kg/ru/news/4509/>

жана үгүт эрежелери боюнча жумушчу топтун сунушун эске алып, Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Мыйзамынын 9, 22-беренелерине, “КРдин Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө” КРдин Мыйзамынын 7-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2, 21-пункттарына жана 18-беренесине ылайык жана КР БШКнын 2016-жылдын 11-октябрындагы №151 токтому менен бекитилген “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоону даярдоодо жана өткөрүүдө жалпыга маалымдоо каражаттарын жана интернет-басылмаларды аккредитациялоо жөнүндө жобонун” негизинде чечим кабыл алынды.

Кыргыз Республикасынын жергиликтүү шайлоолордо жана референдумунда ЖМКнын мониторинги 2021-жылдын 15-мартынан 4-апрелине чейин “Жалпы иш” Фондунун башкы кеңесинин кызматкерлери тарабынан жүргүзүлөт. ЖМКнын мониторинги боюнча маалыматтарды топтоо төмөнкү параметрлер боюнча жүргүзүлөт:

1. ЖМКга жарыяланган бузуулар
2. Маалымат булагы, б.а. кайсы ЖМК жарыялаган
3. Жарыяланган күнү

Фонд ЖМКга мыйзам бузуулардын төмөнкү түрлөрүнө байкоо жүргүзөт:

- Административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу
- Коркутуулар, кысым көрсөтүү жана зомбулук көрсөтүү
- Шайлоочуларды жана добуштарды сатып алуу
- Шайлоо алдындагы үгүт эрежелерин бузуу

Фонд Бишкек, Ош, Кайыңды, Токмок, Каракол, Нарын, Талас, Баткен жана Жалал-Абад шаарларында жана бүтүндөй республикада 24.kg, Клоор, Спутник, Кактус Медиа жана башка жергиликтүү ЖМК, ошондой эле Кыргыз Республикасынын интернет-басылмалары сыяктуу жаңылыктар порталдарынын маалымат мейкиндигине мониторинг жүргүздү.

ЖМКнын мониторингинин негизги милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- ЖМКга жарыяланган аныкталган мыйзам бузууларды талдоо,
- Фонддун байкоочуларын ЖМКга жарыяланган мыйзам бузууларды каттоодо, текшерүүдө жана даттанууда колдоо.
- Кыргыз Республикасынын жергиликтүү шайлоолоруна жана Референдумга байланыштуу мыйзам бузууларды аныктоо үчүн кыргыз жана орус тилдүү жаңылыктарга күн сайын байкоо жүргүзүү.

Жергиликтүү ЖМКнын мониторингинин жүрүшүндө төмөнкүлөр аныкталды:

- Шайлоо алдындагы мезгилде эң көп мыйзам бузуулар Бишкек жана Ош шаарларында катталды.
- Шайлоо алдындагы үгүттөрдү бузуу, шайлоочуларды сатып алуу жана административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу жөнүндө басылмаларда төмөнкү саясий партиялар көбүрөөк айтылган: “Ак-Бата”, “Ата Журт - Кыргызстан”, “Эмгек”, Ишеним, “Бирге-Вместе”, “Биздин эл”, “Өнүгүү Прогресс” жана “Жашылдар партиясы”.
- Мындан тышкары, “Ынтымак”, “Тилектештик”, “Бүтүн Кыргызстан” саясий партияларын каттоодо тизмелердеги көйгөйлөргө байланышкан басылмалар белгиленген.

- Ошондой эле, БШКнын мыйзам бузууларга жана мыйзамдарды сактоону эскертүүлөргө болгон реакциясы жана укук коргоо органдарынын арыздарды жана мыйзам бузууларды иликтөө жана чара көрүү боюнча талаптары жөнүндө басылмалар белгиленет.

Жалпысынан мыйзам бузуулар жөнүндө 57 жаңылыктар талданып, анын 27 учуру шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүү эрежелерин бузуу, 20 учуру сатып алуу жана 10 учуру административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу.

Социалдык тармактардын мониторинги

Узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүүнүн бир бөлүгү - социалдык тармактарга мониторинг жүргүзүү жана Фейсбуктагы шайлоо алдындагы кампания мезгилинен баштап, Кыргызстандын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоо боюнча дискурстагы мыйзам бузуулар жөнүндө билдирүүлөрдүн онлайн-мазмунун талдоо болуп саналат. Фонд шайлоо алдындагы мезгилде социалдык тармактарга шайлоо процесстеринин мыйзам бузуулары жөнүндө билдирүүлөргө кол менен мониторинг, ошондой эле саясий партиялардын акы төлөнүүчү жарнамалык постторуна талдоо жүргүздү. Мониторинг жүргүзүү үчүн негизинен Фейсбук платформасында, ошондой эле жеке Телеграм каналдарында жана Твиттердеги жеке профилдеринде 54 баракча тандалып алынган, алардын арасында алты категориядагы баракчалар жана топтор болгон: талапкерлер (саясий партиялар), жарандык активисттер, саясатчылар, юристтер, пикир лидерлер жана коомдук-социалдык коомдук топтор. Кол менен жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгы атайын таблицкага катталган.

Изилдөөнүн максаты төмөнкүдөй мыйзам бузуулар жөнүндө басылмаларды изилдөө болуп саналат: шайлоочуларга жана партиялардын талапкерлерине болгон кысым / коркутуулар, добуш сатып алуу, административдик ресурстарды пайдалануу, ошондой эле шайлоо процесстериндеги социалдык тармактардын ролун жана алардын шайлоо процессине жана аудиторияга тийгизген таасирин изилдөө.

Отчеттук мезгилде (2021-жылдын 15-мартынан 3-апрелине чейин) Фонд социалдык тармактарда болжолдуу түрдө шайлоо процессинин бузулгандыгы жөнүндө 45 билдирүү тапкан, анын ичинде: сатып алуу жөнүндө 19 билдирүү, административдик ресурстарды колдонуу жөнүндө 13 билдирүү жана шайлоочуларга жана талапкерлерге карата кысым көрсөтүү/коркутуулар жөнүндө 13 билдирүү. Эң көп билдирүүлөр (14) “Ата Журт” партиясынын мыйзам бузуулары жөнүндө болгон. Көбүнчө Бишкек жана Ош шаарларында, ошондой эле Чүй облусунда мыйзам бузуулар жөнүндө билдирүүлөр келип түшкөн. Фонд тарабынан социалдык тармактардан табылган 45 мыйзам бузуулар жөнүндө билдирүүлөрдүн ичинен Борбордук шайлоо комиссиясы Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоодо жана референдумда келип түшкөн арыздар жана мыйзам бузуулар реестрине ылайык 27 мыйзам бузууга чара көрдү - 2021-жылдын 11-апрелинде, БШКнын сайтында жарыяланат.

9. МЫЙЗАМ БУЗУУЛАР ЖАНА ДАТТАНУУЛАР

Жарандарды биометрикалык идентификациялоо, шайлоочулардын добуштарын автоматтык түрдө эсептөө киргизилгенден бери, шайлоочулардын эркине жана добушуна таасир этүү максатында сатып алуу жана административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануунун таасири кыйла өстү.

Жергиликтүү жана эл аралык масштабдагы бир катар мониторинг жүргүзүү миссияларынан айырмаланып, Фонд административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануунун, шайлоочуларга карата коркутуулардын жана кысым көрсөтүүлөрдүн, сатып алуунун жана

шайлоо алдындагы үгүт эрежелеринин бузулушу фактыларына байкоо жүргүзүүгө басым жасап, Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоого мониторинг жүргүзүүнү чечти. Натыйжалуу мониторинг жүргүзүү максатында узак мөөнөттүү байкоочулар командасына окуу өткөрүлгөн, алардын ишинин негизги максаты шайлоо процессинин субъекттери тарабынан мыйзам бузууларга мониторинг жүргүзүү жана АШКлардын ишине бир аз мониторинг жүргүзүү. Ыкчам маалымат алмашуу жана чара көрүү максатында, УМБ үчүн мыйзам бузуулардын 3 түрү боюнча атайын деп аталган инциденттердин формалары иштелип чыккан:

- Административдик ресурстарды кыянаттык менен колдонуу, шайлоочуларга карата коркутуу, кысым көрсөтүү жана зомбулук көрсөтүү
- Шайлоочулардын добушун сатып алуу
- Шайлоо алдындагы үгүт эрежелерин бузуу.

1. 2021-жылдын 4-апрелине карата “Жалпы иш” КФнын коомдук байкоочулары аныкталган 34 мыйзам бузуу жөнүндө маалыматты жөнөткөн. Анын ичинен административдик ресурстарды колдонуу, кысым көрсөтүү, коркутуу жана зомбулук боюнча 7; 12 - сатып алуу учурлары; 15 - шайлоо алдындагы үгүт иштерин бузуу учурлары. 2 мыйзам бузуу боюнча маалымат БШКда түзүлгөн Ыкчам чара көрүүнүн координациялык тобуна (ЫЧКТ) өткөрүлүп берилген.

1) Административдик ресурс, кысым, коркутуу, зомбулук: “Ата-Журт Кыргызстан” саясий партиясына карата - 3; “Улуттар биримдиги” СП - 2; “Айкөл” СП - 1; “Эмгек” СП - 1.

Региондор боюнча: Ош шаары – 5; Талас шаары – 1; Токмок шаары – 1.

2) Сатып алуу: “Ата-Журт Кыргызстан” СП карата – 4; “Улуттар биримдиги” СП – 2; “Ынтымак” СП – 2; “Бийман Нуру” СП – 1; “Өнүгүү-Прогресс” СП – 1; “Республика” СП – 1; “Эмгек” СП – 1.

Региондор боюнча: Бишкек шаары – 2; Ош шаары – 5; Талас шаары – 3; Жалал-Абад шаары – 1; Баткен шаары – 1.

3) Шайлоо алдындагы үгүт иштеринин эрежелерин бузуу: “Асыл Мурас-Жаштар” СП карата – 2; “Ата-Журт Кыргызстан” СП – 4; “Ынтымак” СП – 2; “Улуттар Биримдиги” СП – 1; “Кыргызстандын Жашылдар партиясы” СП - 1; “Аманат” СП – 1; “Бир-Бол” СП – 1; “Биздин эл” СП – 1; “Улуу-Журт” СП – 1, кайсы СПны пайдасына экендиги белгисиз - 1.

Региондор боюнча: Бишкек шаары – 3; Ош шаары – 7; Талас шаары – 3; Баткен шаары – 1; Кара-Кол шаары – 1.

Анын ичинен ЫЧКТга берилди – 2 даттануу, АШКга – 17.

3-маалымат графика. Мыйзам бузуулар боюнча статистика

#commoncause312

2021-жылдын 4-апрелине карата "Жалпы иш" Коомдук Фондунун коомдук байкоочулары 34 мыйзам бузууну аныкташты. Анын ичинен 2 арыз ЫЧКТга (Ыкчам чара көрүүчү топко), 17си ТШКга берилген.

Мыйзам бузуулар төмөнкүчө түрлөрү боюнча бөлүштүрүлдү:	Административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу, кысым көрсөтүү, коркутуу жана зомбулук – 7	Добуш сатып алуу – 12	Шайлоо алдындагы үгүт эрежелерин бузуу – 15
«Асыл Мурас-Жаштар»			2
«Ата-Журт Кыргызстан»	3	4	4
«Ынтымак»		2	2
«Улуттар Биримдиги»	2	2	1
«Партия Зеленых Кыргызстана»			1
«Аманат»			1
«Бир-Бол»			1
«Наш Народ»			1
«Улуу-Журт»			1
«Ыйман Нуру»		1	
«Онугуу-Прогресс»		1	
«Республика»		1	
«Эмгек»	1	1	
«Айкол»	1		
Белгисиз саясий партияга			1

Аймак боюнча:

10. СУНУШТАР

1. Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук шайлоо комиссиясы, Кыргыз Республикасынын аймактык шайлоо комиссиялары, укук коргоо органдары өз ыйгарым укуктарынын алкагында, ачык, айкын жана объективдүү чара көрүшөт, шайлоо мыйзамдарын бузган бардык фактыларды карап чыгышат жана териштиришет жана шайлоо мыйзамдарын бузган учурларда республиканын бардык аймактарындагы күнөөлүү юридикалык жана жеке жактарды жоопко тартышат.

2. Саясий партиялар, талапкерлер жана саясий партиялардын тарапташтары, шайлоо кампаниясын мыйзамдуулуктун принциптери, ачыктык жана өз ара урматтоо, Кыргыз Республикасынын жарандарынын кызыкчылыктарынын жана укуктарынын артыкчылыгы жана 2021-жылдын 11-апрелине белгиленген Кыргыз Республикасынын жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоого катышуу үчүн талапкерлердин тизмесин каттаган саясий партиялар ортосунда кол коюлган Меморандумдарды так сактоо менен жүргүзүү.